

Hoe overleef ik de winter?

Lesbrief bovenbouw

Les 1: introductie

Manieren om de winter te overleven

Wat ga je doen?

Je begint met het voorlezen van het verhaal van Toon Tellegen. Na het voorlezen van het verhaal volgt een kort klassengesprek om de voorkennis van de leerlingen over dieren en planten in de winter te activeren. Daarna wordt de winterpraatplaat op het digibord bekeken en besproken. Aansluitend maken de leerlingen het werkblad 'Hoe overleef ik de winter?'. Tot slot gaan de leerlingen naar buiten om bewijs te vinden dat het winter is en spelen ze het spel 'Hoe overleef ik ...'.

Aan de slag!

Stap 1: Lees het verhaal van Toon Tellegen voor:

Materialen:

- Praatplaat
- Kaarten bij praatplaat
- Per leerling werkblad
- Per leerling potlood
- Stoepkrijt
- Papieren met daarop geschreven verschillende strategieën
- Tape

Langzaam, zo snel als zij konden

OP EEN DONKERE DAG AAN HET EIND VAN HET JAAR WAREN alle dieren bijeen op de open plaats in het midden van het bos. Er blies een gure wind tussen de kale bomen door, en de meeste dieren hoestten of niesten of rilden luidkeels van de kou.

'Dit is nou barre koude,' zei de kikker die trots was dat hij dat wist.

'Ja,' zei de vlieg die naast hem stond te klappertanden.

'Laten we ons allemaal verstoppen,' zei de krekel.

'Maar wie moet ons dan zoeken?' vroeg de mus.

'Niemand,' zei de krekel. 'Maar we kunnen de wind vragen om naar ons te fluiten als het lente wordt. Misschien kan hij de eerste bladeren wel laten zeggen: "Kom maar te voorschijn" en dan komen we allemaal te voorschijn.'

'Goed!' hilde de wind.

De dieren keken elkaar treurig aan. Iedereen gaf iedereen een hand en ging zich toen verstoppen.

De snoek verborg zich onder het blad van de waterlelie en de roerdomp ging achter een grijs paaltje staan. De slak trok zich terug in het donkerste hoekje van zijn huis en de kraai verdween in zijn veren. De gloeiworm verborg zich in het duister, de beer had nog een oude honington waarin niemand hem zou kunnen vinden, met hier en daar nog wat honing op de bodem, en de eekhoorn ging in zijn kast zitten tussen twee flessen met beukenotensiroop.

Niemand wist waar iemand anders was. En iedereen wachtte op de lente.

Toch kon de eekhoorn het niet laten een heel klein briefje aan de mier te sturen. Tot zijn onuitsprekelijke genoeg kreeg hij op de allerlaatste dag van het jaar een briefje terug. Een felle sneeuwstorm blies het enveloppe onder zijn voordeur door, liet het door zijn kamer dwarrelen en schoof het door een kier de kast in.

'Hallo eekhoorn!' schreef de mier en de eekhoorn prikte het briefje op de binnenkant van zijn kast en keek ernaar zolang het winter was en iedereen zich verborgen hield.

'Hallo mier,' zei hij zo nu en dan tegen het briefje. Zo ging de tijd sneller en minder saai voorbij.

Uit: Langzaam, zo snel als zij konden, Toon Tellegen, 1990, Singel Uitgeverij (Querido)

Stap 2: Bespreek kort het verhaal en leg hierbij de nadruk op de overwinteringsstrategieën. Mogelijke hulpvragen zijn:

- Het verhaal begint met: "Op een donkere dag aan het eind van het jaar.". In welk seizoen speelt dit verhaal?
- Welke dieren komen in het verhaal voor en hoe komen deze dieren de winter door?
- Wie weet meer manieren van dieren om de winter te overleven?

Stap 3: Presenteer de praatplaat op het digibord of geprint en bespreek de plaat met de klas. Mogelijke hulpvragen zijn:

- Welke dieren zie je op de praatplaat?
- Welke verschillende strategieën passen de dieren toe om de winter te overleven?
- Hoe komen planten en bomen de winter door?

Bespreek de verschillende strategieën:

- Actief blijven met een dikkere 'winterjas' door meer haren, donsveren of vet te laten groeien
- Op reis gaan naar een warmere plek
- Winterslaap
- Winterrust: dieren worden wakker en gaan op zoek naar eten
- De koningin houdt een winterslaap als enige van het volk, de rest gaat dood.
- Ei/larve/pop/rups overwintert. Het volwassen dier (imago) leeft enkele weken en gaat voor de winter dood. De soort overleeft de winter als ei, larve of als pop.

De leerlingen maken 'Hoe overleef ik de winter?'. De antwoorden kunnen ze vinden op de praatplaat. Bespreek de antwoorden met het antwoordblad.

Stap 5: De leerlingen gaan buiten op zoek naar bewijsmaterialen waaraan je kan zien dat het op het schoolplein winter is.

Ondertussen maak je zes vakken op het schoolplein. Geef in elk vak duidelijk één van de overwinterstrategieën aan: actief blijven, op reis gaan, winterslaap, winterrust, koningin overwintert of ei/larve/pop/rups overwintert. Plak bijvoorbeeld een papier op de een muur of schrijf deze woorden duidelijk met stoeptekst in de vakken.

Stap 6: Speel het spel 'Hoe overleef ik...!'. De leerlingen staan aan de ene kant van het schoolplein. De leerkracht noemt het dier of de plant van antwoordenblad 'Hoe overleef ik de winter?' een voor een op. De kinderen gaan per dier in het juiste vak staan.

Les 2: kern

Hoe is het buiten in de winter?

Wat ga je doen?

Tijdens deze les gaan alle leerlingen naar buiten. Ze gaan met behulp van drie opdrachtkaarten op zoek naar strategieën van planten en dieren om te overleven op jullie schoolplein of in de nabije omgeving van de school. Als extra afsluiting kan je het Egelspel doen.

Aan de slag!

Stap 1: Verdeel de klas in groepjes van maximaal 6 leerlingen. Alle groepjes doen tegelijkertijd dezelfde opdracht.

In totaal zijn er drie opdrachtkaarten:

- Welke knop hoort bij deze boom?
- Warm blijven in de kou?
- Waar is iedereen?

Stap 2: Start met een korte terugblik op de vorige les.

Bespreek kort wat de leerlingen in de vorige les al geleerd hebben en wat ze nog meer willen weten. Vertel dan wat jullie vandaag gaan doen: drie verschillende opdrachten op het schoolplein over hoe de natuur overleeft in de winter op jullie schoolplein.

Stap 3: Deel aan alle groepjes de eerste opdrachtkaart uit. De leerlingen gaan hiermee aan de slag. Wijs erop dat ze eerst het stukje tekst bij 'Weten' moeten lezen voordat ze starten. Na tien minuten roep je iedereen weer bij elkaar. Bespreek de eerste opdracht en herhaal dit met de tweede en de derde opdracht.

Materialen:

- Opdrachtkaarten bovenbouw
- Een tak met knoppen per groepje (van een boom uit de schoolomgeving)

Stap 4: Sluit de les af met de klas. Vraag de klas dat als zij een dier zouden zijn, hoe zouden ze dan overwinteren?

Bespreek de strategieën die in de opdrachten naar voren kwamen:

- Bomen verpakken hun nieuwe bladeren en bomen in knoppen. In deze knoppen overwinteren de bloemen en bladeren voor het volgend voorjaar. In de winter kun je bomen herkennen aan hun knoppen.
- Sommige dieren worden beschermd door een extra wintervacht of een vetlaag. Mensen trekken warmere kleding aan.
- Diersoorten hebben verschillende manieren uitgevonden om de winter te overleven. In deze opdrachten heb je een paar manieren geleerd. Hoeveel verschillende soorten dieren konden jullie vinden bij de derde opdracht? Vind je dat veel of weinig? Wanneer zie je meer dieren? In de zomer of in de winter?

Extra Het egelspel

Een egel eet erg veel in de herfst om een vetreserve voor de winterslaap op te bouwen. Ze slapen in een nest. Als de egel in de lente wakker wordt, gaat hij weer elke nacht op pad om voedsel te zoeken. Bij gevaar rollen egels zich op. Tegen loslopende honden bieden de stekels meestal voldoende bescherming. Tegen onze aanstormende auto's helaas niet.

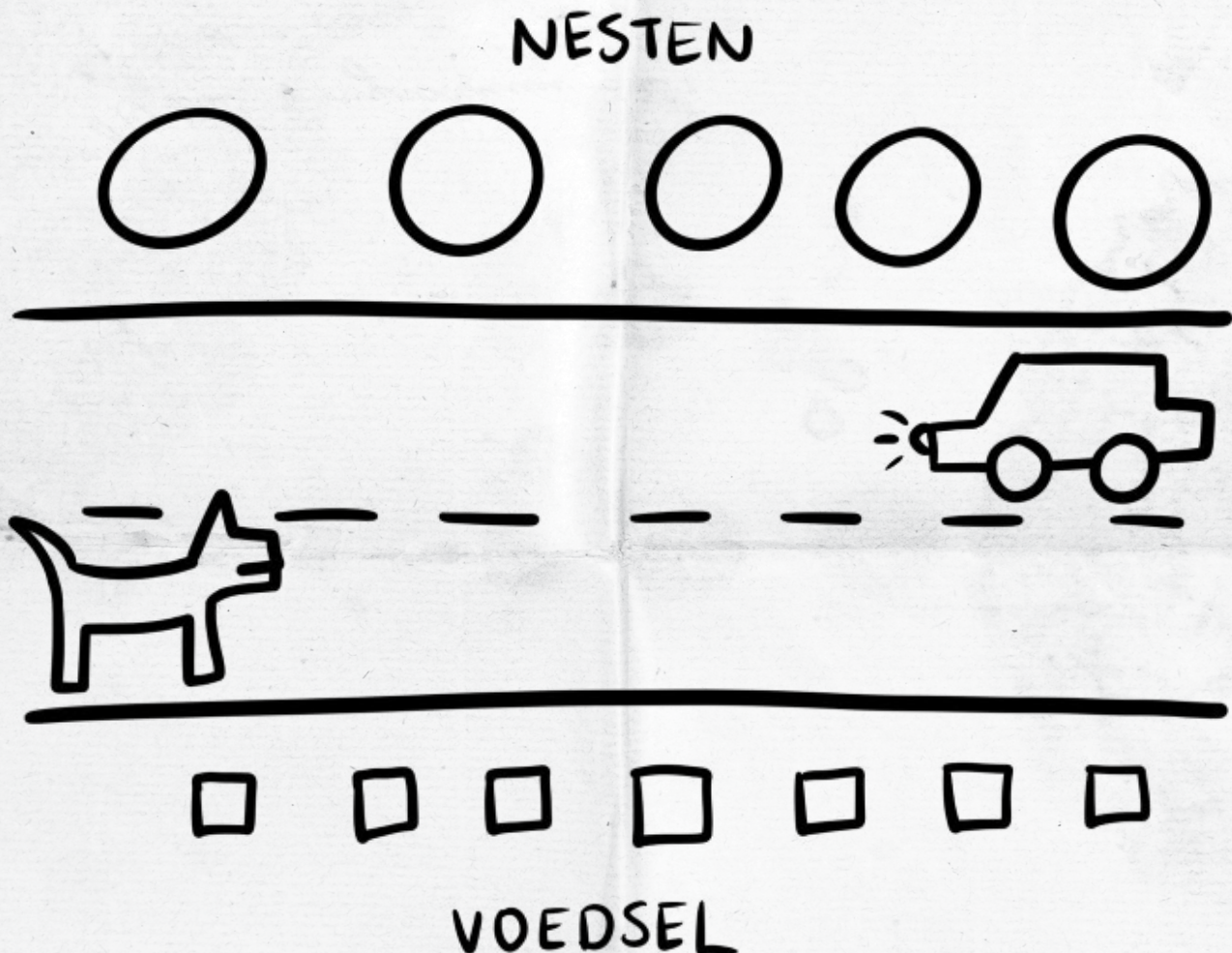
Wat ga je doen?

Speel met de hele klas het egelspel. Teken op het schoolplein met stoepkrijt twee lijnen die de grenzen van de weg zijn. Wijs twee leerlingen aan die moeten tikken. Één tikker is de auto en de andere tikker is de hond. Alle andere spelers zijn egels. De egels houden een winterslaap en liggen in hun nest. In de lente komen de egels uit hun nest. Ze gaan op zoek naar voedsel (blokjes) aan de overkant van de weg. Het

Materialen:

- Stoepkrijt
- Minstens 30 blokjes

doel is om zoveel mogelijk voedsel te verzamelen in het nest. Maar pas op! Op de weg heb je de hond en de auto. Als de hond de egel tikt, rolt de egel op. De egel mag pas weer verder als een andere egel hem heeft aangetikt. Dat is het seintje dat de kust veilig is. Als de egel door de auto getikt wordt is de egel af. Egels moeten zo vaak mogelijk op en neer rennen. Hoeveel voedsel heeft iedereen uiteindelijk in zijn nest verzameld?

Extra

De egelproef

🕒 10 minuten

Wat ga je doen?

Hoe lukt het egels om warm te blijven in de kou? Ontdek samen met de leerlingen hoeveel een vetlaag dieren beschermt tegen de kou met deze korte proef.

Aan de slag!

Zorg dat elke leerling een lapje stof, een beetje vaseline en een kommetje, het liefst heel koud, water heeft. Eerst smeren ze één vinger in met vaseline als voorbeeld van een vetlaag. Daarna één vinger in stof als voorbeeld van een vacht. De derde vinger smeren ze in met vaseline en stof. Tot slot moet er een blote vinger overgehouden worden. Laat alle leerlingen deze vier vingers tegelijkertijd in het kommetje met heel koud water stoppen. Welke vinger voelt het koudst?

Materialen:

- Vaseline
- Voor elke leerling een lapje stof
- Voor elke leerling een kommetje (heel) koud water.

Les 3: afsluiting

Een winters schilderij

Wat ga je doen?

De afsluitende les is een beeldende les waarbij tevens wordt geluisterd naar het wintermuziekstuk van Vivaldi. Door de muziek komen de leerlingen in winterse sferen. Door het gebruik van koude kleuren en deze te mengen wordt een achtergrond geschilderd van een landschap, bijvoorbeeld het schoolplein in de winter. Tijdens het drogen worden de details (dieren en planten) uitgeknipt uit natuurtijdschriften, de praatplaat of zelf getekend. Deze worden in het landschap geplakt.

Aan de slag!

Stap 1: Vertel aan de leerlingen het volgende verhaal: In het verhaal van Toon Tellegen kreeg eekhoorn een briefje van Mier waardoor de tijd sneller ging en het minder saai was. Eekhoorn had ook naar muziek kunnen luisteren. In de 18e eeuw was er een beroemde componist en violist, Vivaldi, die het muziekstuk 'De Vier Jaargetijden' componeerde. Het zijn vier concerten voor vier seizoenen (lente, zomer, herfst en winter) gespeeld door viool en orkest. Vivaldi is eerst gaan brainstormen bij ieder seizoen en schreef alles wat in hem opkwam op. Waar moet je aan denken bij de lente? Denk aan fluitende vogels, stromend beekje en schapen in de wei. Hij maakte met de gevonden woorden gedichten, bij elk seizoen één gedicht. Daarna begon hij met schrijven van de muziek. Hij probeerde voor alle woorden die hij had opgeschreven passende geluiden te vinden. Zo kan je het klappertanden van de kou horen, de storm, bliksem en de donder, maar ook een koekoek, jagers en het schijnen van de zon. Dat was in die tijd heel vernieuwend.

Wij gaan tijdens het schilderen luisteren naar een deel van dit muziekstuk: de Winter.

Stap 2: Laat de leerlingen eerst zien op een apart vel hoe je verf mengt. Gebruik veel wit en een beetje zwart voor grijsinten. Doe dat ook met andere koude kleuren zoals wit en groen. Laat de leerlingen daarna zelf mengen, kleuren, en verhoudingen onderzoeken.

Stap 3: Start de muziek Vivaldi vier seizoenen winter: https://www.youtube.com/watch?time_continue=5&v=aYyvevVQB38&feature=emb_logo

Materialen:

- Praatplaat voor iedere leerling
- Stevig vel A2 tekenpapier of grijze vellen krachtpapier/oefenkarton per leerling
- Lyonse penselen: met stevige haren (nr. 4, 6 en 8). Rond en plat.
- Koude kleuren plakkaatverf - bij voorkeur in napjes/ verfdozen. Anders kleine hoeveelheden in eierdozen
- Potten met water
- Papieren bordje om op te mengen voor iedere leerling
- Verfschort per leerling
- Natuurtijdschriften
- Plakstiften
- Eventueel: Oliepastelverf

Stap 4: De leerlingen schilderen en verbeelden de achtergrond van een landschap in de winter met de koude kleuren. Het hele vlak wordt gevuld. Als ze klaar zijn moeten de vellen papier drogen.

Stap 5: De leerlingen verzamelen dieren en planten die in hun landschap komt. Ze knippen dierenfoto's in de winter uit natuurtijdschriften, uit de praatplaat of ze tekenen ze zelf met potlood en kleuren ze in, op een papier. Daarna knippen ze deze uit en plakken het op de geschilderde ondergrond.

Idee: met oliepastel is ook een optie om op de geschilderde achtergrond te tekenen.

Stap 6: Bespreek met de klas de tekeningen na. Vertel kort aan elkaar welke verschillende landschappen in de winter je ziet. Geef hierbij geen oordeel over hoe mooi of leuk dit landschap is. Vertel welke kleuren en welke dieren in de landschappen voorkomen. Tips en tops mogen, maar het gaat eerst vooral om het observeren van elkaars kunstwerk.

Experimenteren met koude kleuren plakkaatverf.

Tekenen met oliepastel op de droge achtergrond van plakkaatverf.

Als afronding kan op de achtergrond in oliepastel of verf - een collage met dieren in de winter gemaakt worden.

Bezoekadres

Plantage Middenlaan 2c
1018 DD Amsterdam
020 622 81 15
info@ivn.nl
ivn.nl

Postadres

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam

Bank NL36ABNA0249086697

RSIN 813950326

KVK 34147938